

Araştırma/Research

Anadolu Tarım Bilim. Derg./Anadolu J Agr Sci, 31 (2016)
ISSN: 1308-8750 (Print) 1308-8769 (Online)
doi: 10.7161/omuanajas.260977

Samsun ili tarımsal üretici örgütleri arasındaki işbirliğinin örgüt başarısına etkisi

Mehmet Aydoğan^{a*}, Kürşat Demiryürek^b, Ahmet Yulafcı^c

^aKaradeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Bölümü, Samsun, ^bOndokuz Mayıs Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Samsun, ^cÇankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Pazarlama Bölümü, Çankırı
*Sorumlu yazar/corresponding author: aydogan.mehmet@tarim.gov.tr

Geliş/Received 08/09/2015

Kabul/Accepted 08/04/2016

ÖZET

Bu çalışma Samsun ilinde faaliyet gösteren tarımsal üretici örgütlerinin kendi aralarında yaptıkları yatay işbirliğinin; tarımsal örgütün başarısına etkisini tespit etmek amacıyla 2013 yılında yapılmıştır. Araştırmada kullanılan veriler, Samsun ilinde faaliyet gösteren 59 farklı tarımsal üretici örgütünün yöneticilerinden anket ve mülakat yoluyla elde edilmiştir. Tarımsal üretici örgütlerinin sosyoekonomik değişkenler açısından karşılaştırılmasında frekans, Student's t testi ve ki-kare analizi; örgütlerin oluşturduğu sosyal ağa ait çıkarımların elde edilmesinde SAA analiz yöntemlerinden yoğunluk ve ortalama derece analizleri; başarı durumları ile iş birliği düzeylerinin karşılaştırılmasında ise korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Araştırma sonuçlarında, incelenen tarımsal üretici örgütlerinin %59'unun başarısız olduğu; tarımsal kalkınma kooperatiflerinin (%63) tarımsal üretici birliklerine (%55) göre daha başarısız olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın bir diğer bulgusu ise kendi aralarında işbirliği yapan tarımsal üretici örgütlerinin işbirliği yapmayanlara göre daha başarılı olduklarıdır. Başarılı tarımsal üretici örgütlerinin üye sayısı, üyelerin mali yükümlülüklerini yerine getirme oranı ve istihdam edilen personel sayısı başarısız olanlara göre daha fazla olduğu saptanmıştır. Aynı şekilde başarılı tarımsal üretici örgütlerinin üye sayısının yıllara göre artma durumu daha fazla iken başarısız olanların üye sayılarında bir değişim olmayanların oranı daha fazladır. Üye sayısındaki yıllara göre değişim başarısız tarımsal üretici örgütlerinde daha yüksek olduğu görülmektedir. Başarılı ve başarısız tarımsal üretici örgütlerinin yöneticilerinin eğitim düzeyleri ve daha önce başka bir yerde yöneticilik yapma deneyimleri arasında fark olmadığı tespit edilmiştir. Daha önce yöneticilik ve organizasyon konularında eğitim alan yöneticilerin oranı, başarılı olan tarımsal üretici örgütlerinde daha fazladır. Tarımsal üretici örgütlerinin başarı durumları ile işbirliği düzeyleri ve diğer örgütlerle olan ilişki sayıları (derece) arasında pozitif yönlü orta derecede bir ilişki bulunmaktadır. Tarımsal üretici örgütlerinin başarısı için yatay işbirliğinin artırılmasına yönelik çalışmaların yapılması ve bu örgütlerde yöneticilik görevinde bulunanlara yönetim ve organizasyon konusunda eğitimler verilmelidir.

Anahtar Sözcükler:
Kalkınma
kooperatifleri
Örgüt başarısı
Örgütler arası işbirliği
Samsun
Üretici birlikleri

The effects of the collaboration among the agricultural producers organizations on organizational success in Samsun province

ABSTRACT

This study was conducted to determine the effects of the horizontal collaboration of the agricultural producers' organization on the organizational success in Samsun province. The primary and basic material of the study are the data collected through interviews from managers of agricultural producers' organizations. In the study, interviews were conducted with 59 managers. The socioeconomic characteristics of organizations and managers were compared with frequency, Student's t test and chi-square test. The social network of the organizations was analyzed by the degree centrality and density measures of social network analysis techniques. The relations between the success of the organizations and collaboration level and degree of the organizations tested with Spearman correlation test. The research results show that 59% of agricultural producers' organization were financial sense fail. Also the agricultural development cooperatives were more financial sense fail than agricultural producer associations. The organizations that cooperate among themselves were more financially successful than those who do not cooperate with each other. The number of staff employed, the ratio of bringing the financial obligations of members and the number of members of the successful organizations were more than the unsuccessful organizations. Additionally, while the number of members of the successful

Keywords:
Agricultural
development
cooperatives
Organizational success
Collaboration
Samsun
Agricultural unions

organizations increased, the number of members of unsuccessful organization were stable. There were no statistically difference among education levels and management experience of the managers of successful organizations and unsuccessful organizations. In the successful organizations, the ratio of the educated managers about administration and organizations techniques were more than unsuccessful organizations. There were statistically relations among collaboration levels and degrees of the organizations and the organizational success. The horizontal collaboration among the organizations should be set up to succeed organizations. Also the managers should be educated about administration and organizations techniques continuously.

1. Giriş

Tarım sektörü dünya da olduğu gibi Türkiye'de de gerek insan gıdası ve gerekse diğer sektörlerin hammadde ihtiyaçlarını karşılama yeteneği açısından oldukça önemli bir sektördür. Türkiye'nin 2013 yılı Gayrisafi Yurt İçi Hâsılası (GSYİH) içinde tarım sektörü %7.2'lik bir paya sahip iken istihdam edilenler içerisinde tarım sektörü %23.6'lık bir paya sahiptir (TÜİK, 2015). Türkiye'deki tarım işletmelerinin küçük ölçekli, teknoloji kullanımı yetersiz, emek-yoğun çalışılan ve işletme sermayelerinin yetersiz durumda olduğu bilinmektedir. Sektörün bu yapısı, üreticilerin ucuz girdi, finansman, yeterli teknik bilgi, pazar ve fiyat bilgisine ulaşamamasına neden olmaktadır. Bununla birlikte kırsal alandaki yerleşim yerlerinin dağılımı olmasa, pazarlama zincirinin uzunluğu, yeterli depolama şartlarının olmaması ve üreticiler arasında yetersiz örgütlenme gibi sebeplerle üreticiler pazar şartlarında oluşan fiyatlarla rekabet edememektedirler. Türkiye'de üreticilerin pazarlanabilir, sağlıklı ve standart ürünler ürettikten sonra emeklerinin karşılığını alabilmeleri ancak kendi örgütlerini kurabilmeleri ile mümkün olacaktır.

Özellikle kırsal alandaki sosyal hayat incelendiğinde yardımlaşma, işbirliği, dayanışma ve belli bir ortak amacı gerçekleştirmek için çeşitli kurumların bünyesinde bir araya gelme geleneğinin olduğu görülmektedir. Bu kurumlara günümüzde de kırsal alanda sürdürülen imece, kooperatifler ve üretici birlikleri örnek olarak gösterilebilir.

Türkiye'deki tarımsal üretici örgütlerinin genel yapısı incelendiğinde, sayıları oldukça fazla ancak üye sayıları ile orantılı olarak etkinliklerinin çok düşük olduğu görülmektedir. Üretici örgütlerinin ortak amacı; üyelerini eğitim ve yayım yolu ile bilinçlendirmek, pazara göre üretim yapılmasını sağlamak, tarım politikalarının belirlenmesinde ve üreticilerin çıkarlarını korumada etkin rol almak şeklinde özetlenebilir.

Araştırma bölgesinde 35 üretici birliği, 67 tarımsal kalkınma kooperatifi, 17 ziraat odası bulunmaktadır. Tarımsal üreticilerin emeklerinin karşılığını alabilmeleri için bu üretici örgütlerinin aktif olarak çalışması gerekmektedir. Üretici örgütlerinin kuruluş amaçları doğrultusunda etkin olarak çalışması ile tarım sektöründe üretim belirli bir plan çerçevesinde, hem iç pazarda hem de dış pazarda kolayca pazarlanabilecek standartlarda ürünlerin üretilmesi sağlanabilecektir.

Aynı şekilde, üretici örgütleri piyasadaki fiyatın oluşmasında ve ürünlerin pazarlanmasında söz sahibi

olabileceği için üreticiler ürünlerini hak ettikleri fiyat seviyesinden satabileceklerdir. Diğer taraftan, üreticiler birlikte hareket etme gücünü kullanarak girdileri toplu olarak ve daha ucuza satın alarak maliyetlerini düşürebileceklerdir. Dolayısı ile üretici örgütlerinin etkinliğinin artması üreticilerin gelir seviyesinin artmasına neden olabilecektir.

Türk tarımında üretici örgütlenmesi mesleki örgütlenme ve ekonomik örgütlenme olarak ikiye ayrılmaktadır (Yercan, 2007). Tarımsal mesleki örgütlenme, üreticilerin meslek standartlarını belirleyen, haklarını savunan ve çıkarlarını gözeten kurumlar niteliğinde olan Ziraat Odaları, Çiftçi Dernekleri ve Sendikalarından oluşmaktadır. Üzerinde durulması gereken ve üreticinin ekonomik olarak refaha kavuşmasını amaçlayan üreticilerin ekonomik örgütlenmesidir. Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, Sulama Birlikleri, Damızlık Sığır Yetiştirici Birlikleri ve Üretici Birlikleri üreticinin ekonomik örgütlenmesindeki örgütlenme şeklini oluşturmaktadır.

Tarımsal üretici örgütleri, belirli amaçları gerçekleştirmeyi hedeflemiş ve aralarında ilişkiler bulunan aktörleri bir araya getiren bir sosyal ağ olarak kabul edilebilir. Dolayısı ile bu örgütlerde yer alan kişiler arasındaki etkileşimlerin incelenmesi, analiz edilmesi ve yorumlanması örgütün devamlılığı açısından gereklidir. Bir aktörler kümesini ifade eden sosyal ağlar bireylerden oluşabileceği gibi bir coğrafi bölgedeki aynı veya farklı tipteki örgütlerin bir araya gelmesi olarak da düşünülebilir (Jarosz, 2000). Örgütler arası ilişkiler belirli bir amaca ulaşmak için sinerji yaratabilir. Örgütler arasındaki ilişkilerin kuvvetlendirilmesi, örgütlere ekonomik ve sosyal anlamda fayda sağlayacaktır. Kendi aralarında güvene dayalı bir ilişki (sosyal sermaye) ve işbirliği ortamı kurmaları tek başlarına üstesinden gelemeyecekleri sorunların çözümünde kolaylıklar sağlayacaktır. Tarımsal üretici örgütleri, yerel kaynakların yerel işbirliği içerisinde yönetimi konusunda önemli birer aktördürler (Folke ve ark., 2005).

Tarımsal üretici örgütleri ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, çalışmaların tarımsal üretici örgütlerinin tarihi gelişimi (Bilgin ve Taniyıcı, 2008; Altınkaya, 2010), üreticilerin örgütlenme düzeyi ve örgütlenmeye bakış açıları (Karlı ve Çelik, 2003; Armağan ve Özden, 2008; Terin ve Çelik Ateş, 2010), çiftçi örgütlerinin üyelere yönelik etkinliği (Karlı ve Çelik, 2003), kırsal kesimdeki üretici örgütlenmesinin kalkınmadaki rolü (İnan, 1987), üretici birliklerinin üretici ihtiyaçlarını karşılama becerileri (Yılmaz ve ark., 1989), tarımsal

kalkınma kooperatiflerinin tarımsal ürünlerin pazarlanmasındaki rolü (Everest, 2009), tarımsal teknoloji geliştirmede kamu ve tarımsal örgütler arasındaki işbirliği (Copestake, 1990) ve son zamanlardaki çalışmalarda ise AB’de tarımsal üretici örgütlenmesi ve Türkiye’deki örgütlenme modelinin karşılaştırıldığı (Yercan, 2007) görülmektedir. Bununla birlikte, örgüt kültürü ve tarımsal üretici örgütleri ilişkisi (Yüksel, 2006) ve küresel mali krizlerin etkisini azaltmada tarımsal örgütlerin rolünü (Özdemir ve ark., 2011) araştıran spesifik çalışmalara da rastlanılmaktadır.

Konu ile ilgili daha önce yapılan çalışmalar incelendiğinde, Türkiye’deki tarımsal üretici örgütlerinin piyasa düzenlenmesinde önemli bir aktör görevini üstlenemediği (Gazanfer, 2007; Keskin ve ark., 2008) ve bu eksiklikten dolayı üretici-tüketici arz zincirinin uzadığı (Saner, 1993; Çukur, 2006; Günaydın, 2007; Yılmaz ve Aydoğmuş, 2007; Keskin ve ark., 2008) görülmekte; bunun sonucunda da üreticiler ürettikleri ürünü rekabet şartları oluşmadan aracılara satmak durumunda kalmaktadırlar. Hâlbuki üreticiler örgütlü bir şekilde hareket edebilseler, hem ucuz girdi temin ederek maliyetlerini düşürebilecekler hem de tarımsal üretici örgütünün piyasa düzenleyici rolünün olumlu etkisinden yararlanabileceklerdir.

Karlı ve Çelik (2003), GAP’da yaptıkları çalışmalarında; çiftçilerin eğitim düzeyinin düşük, örgütlenme bilincinin zayıf ve çiftçi örgütlenmesinin yetersiz olduğunu; kırsal alanda yaşayan insanların refah düzeyinin yükseltilebilmesi için üretici örgütlenmesine ihtiyaç olduğunu ifade ederken; Yılmaz ve ark. (2009), tarım kooperatifleri, üretici birlikleri gibi organizasyonların yeterince etkin olamadıklarını ileri sürmektedirler. Everest (2009) ise tarımsal üretici örgütlerinin pazarlama kanalında belli aşamalara kadar rol aldığı ancak ürün fiyatlarının belirlenmesinde bir rol alamadıklarını ileri sürmektedir.

Uluslararası Kooperatifler Birliği’nin (ICA) 20-23 Eylül 1995 tarihleri arasında İngiltere’nin Manchester şehrinde yapılan 31. Kongresinde kooperatifçilik ilkeleri yeniden şekillenerek kooperatifler arasında işbirliği; “Kooperatifler, yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası oluşumlarla birlikte çalışarak ortaklarına daha etkin bir şekilde hizmet eder ve kooperatifçilik hareketini güçlendirir” şeklinde tanımlanmıştır. Ancak daha önce yapılan çalışmalar incelendiğinde bu konuda yapılan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Österblom ve Bodin (2012) Güney Kutup Denizinde (Southern Ocean) kaçak ve kayıt dışı balık avcılığının azaltılması amacıyla işbirliği yapan örgütleri uluslararası düzeyde sosyal ağ olarak ortaya koymuş ve bu sosyal ağın yapısını ve fonksiyonlarını sosyal ağ analizi (SAA) ile incelemiştir. Araştırma sonucunda, örgütlerin aynı türdeki diğer örgütlerle daha fazla işbirliği yapma eğiliminde oldukları tespit edilmiştir.

Bu araştırma çalışmasında, tarımsal üretici örgütlerinin başarı durumlarının tespit edilmesi; başarı durumlarını etkileyen faktörlerin saptanması, örgütlerin başarı durumları ile diğer örgütlerle olan ilişkilerinin

başarı durumuna etkisi araştırılmıştır.

2. Materyal ve Yöntem

2.1. Materyal

Araştırmanın ana materyalini Samsun ilindeki Üretici Birlikleri ve Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin yöneticilerinden anket yoluyla elde edilen veriler oluşturmaktadır. Araştırmada, daha önce yapılmış çalışmalar, tarımsal kuruluşların veri tabanları ve TÜİK verileri gibi ikincil verilerden de yararlanılmıştır.

2.2. Yöntem

2.2.1. Örneklem aşamasında uygulanan yöntem

Araştırmada ana kitle, Samsun ilindeki üretici birlikleri ve tarımsal kalkınma kooperatiflerinin yöneticilerinden oluşmaktadır. Samsun ilindeki mevcut üretici birlikleri ve tarımsal kalkınma kooperatiflerinin listesi Gıda, Tarım ve Hayvancılık Samsun İl Müdürlüğü kayıtlarından temin edilmiştir. Samsun ilinde 2013 yılı itibari ile 36 tarımsal üretici örgütü ve 70 tarımsal kalkınma kooperatifi bulunmaktadır. Araştırmada tamsayım yöntemine göre anket çalışması yapılması hedeflenmiş ancak bazı tarımsal üretici örgütlerinin yeterince faal olmaması ve cevap alamama sebebi ile 59 tarımsal üretici örgütü yöneticisi ile görüşülmüştür. Bu araştırma kapsamında veri toplama yöntemleri arasından anket ve mülakat yöntemi uygulanmıştır. Mülakat; iki veya daha fazla sayıda insan arasında belli bir amaç etrafında yüz yüze yapılan tartışmalar olarak tanımlanmaktadır (Altunışık ve ark., 2004). Anket formları ile tarımsal üretici örgütlerinin üye sayısı, geliri, personel istihdamı, örgüt yöneticilerine ilişkin sosyoekonomik değişkenler ile örgütler arası işbirliği düzeyi değişkenleri ölçülmüştür. Anketler proje personeli tarafından 2013 yılı Ağustos ve Eylül aylarında uygulanmıştır.

2.2.2. Verilerin değerlendirilmesinde uygulanan yöntem

Elde edilen veriler; üç kategoride değerlendirilmiştir. İlk olarak incelenen birlik ve kooperatiflerin kuruluş amaçları ile kanuni görevlerinin tanımlanmasında 5200 ve 1163 sayılı kanunlardan yararlanılmıştır. Tarımsal üretici örgütlerinin başarı durumu örgüt yöneticilerinin görüşlerine ve hesaplanan başarı puanlarına dayanarak ve kümeleme analizi kullanılarak ortaya konulmuştur. Başarı puanının hesaplanmasında üretici örgütlerinin kuruluş amaçlarında yer alan faaliyetleri yapma durumu esas alınmıştır. Tarımsal üretici örgütlerinin gerçekleştirdiği faaliyet sayısının, gerçekleştirmesi gereken faaliyet sayısına oranı başarı puanını oluşturmuştur. Örgütlerin hedefledikleri faaliyetlerin niteliği ve sayısı farklı olduğundan başarı puanı farklı örgüt tipleri itibariyle

ayrı ayrı yapılmıştır. Kümeleme analizinde, örgüt yöneticilerinin örgütün başarısı konusundaki görüşleri ve başarı puanları değişkenleri kullanılmıştır. Buna göre 24 adet örgüt başarılı ve 35 adet örgüt başarısız grubunda yer almıştır.

İkinci olarak, tarımsal üretici örgütlerinin işbirliği yaptıkları diğer tarımsal üretici örgütleri tespit edilmiştir. İşbirliği, “iki ya da daha fazla taraf arasında ortak hedeflere yönelik ve karşılıklı yarar elde etmek için paylaşılan sorumluluk, yetki ve hesap verebilirlik temellerine dayalı ilişki” olarak tanımlanmaktadır (Chrislip ve Larson, 1994). Bu çalışmada işbirliğinin düzeyleri, beş kategoride ele alınmıştır. En zayıftan en güçlüye doğru beş işbirliği düzeylerinin özellikleri tanımlanmıştır. Ayrıca işbirliğinin olmadığı düzey olan “yokluk” (0) da eklenerek katılımcıların işbirliğinin olmadığı düzeyi de belirtebilmelerine olanak tanınmıştır. İşbirliği düzeyleri (Hogue, 1993; Borden ve Perkins, 1999; Frey ve ark., 2006) ve özellikleri şöyledir: a) Ağ oluşturma-networking (1 puan) : çevredeki diğer aktörlerin (tarımsal üretici örgütleri) farkında olma; b) Dayanışma (2 puan); Bilgi paylaşımı; c) Koordinasyon (3 puan): Bilgi ve kaynakları paylaşma; d) Koalisyon (4 puan): Fikirlerin ve kararların paylaşılması, her üye bir oy hakkına sahip; e) İşbirliği (5 puan): Tüm aktörler tek bir sisteme dâhildirler ve kararlar uzlaşma ile alınmaktadır.

Her bir tarımsal üretici örgütünün yerel ve bölgesel düzeyde yaptıkları işbirliği bir matris formatında düzenlenerek işbirliği düzeyine göre ağırlıklandırılmıştır. Elde edilen matris sosyal ağ analizi formatına dönüştürülerek, sosyal ağ için yoğunluk ölçümü (density), ağdaki aktörlerin önem derecesi ve konumlarını belirlemek için ise SAA analiz metodlarından derece merkezîyet ölçümünden yararlanılmıştır. Bu analizlerin yapılması ve ağı haritalanmasında NodeXL ve Pajek paket programları kullanılmıştır. Sosyal ağ analizi; aktörlerin nasıl etkileşimde bulduklarını, bilgi ve kaynakların aktörler ve diğer birimler arasında nasıl hareket ettiğini, aktörlerin rollerinin ve ilişkilerinin nasıl yapılandırıldığını anlamaya yardımcı araçlar sunmaktadır (Spielman ve ark., 2011).

Bu çalışmada, tarımsal üretici örgütlerinin oluşturduğu sosyal ağ grafiğinde; ağda yer alan aktörler küçük kare simgesi ile gösterilmiştir. Grafikteki mavi renk başarılı örgütleri, kırmızı renk başarısız örgütleri ve yeşil renk ise çalışma kapsamında olmayan ama araştırmada anket yapılan örgütlerin işbirliği yaptığı diğer kurum, kuruluş veya tarımsal örgütleri ifade etmektedir. Karelerin boyutunun büyüklüğü örgütün ağdaki önem derecesini ifade etmektedir. Karelerin boyutu büyüdükçe ağda aktörün önemi de artmaktadır. Karelerin yanında yazan rakamlar ise her bir örgütü temsil etmektedir. Grafikte, aktörler arasındaki ilişkilerin yönü ve önem derecesi düz çizgiler ile gösterilmiştir. Kalın çizgiler yüksek düzeyde bir Çizelge 1. Tarımsal üretici örgütlerinin bazı sosyoekonomik özellikleri

işbirliği olduğu; ince çizgiler ise işbirliği düzeyinin düşük olduğu anlamına gelmektedir.

Üçüncü olarak, tarımsal üretici örgütlerinin başarı durumu ile üye sayısı, istihdam edilen personel sayısı, üye sayısında yıllara göre değişim, yöneticinin eğitim düzeyi ve yöneticilik deneyimleri vb. değişkenler Student t testi ve ki-kare analizi ile karşılaştırılmıştır. Tarımsal üretici örgütlerinin başarı durumu ile işbirliği düzeyleri arasındaki ilişkinin test edilmesinde Spearman korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Parametrik ve parametrik olmayan istatistik testlerin uygulanmasında SPSS istatistik paket programından yararlanılmıştır.

3. Bulgular ve Tartışma

3.1. Tarımsal üretici örgütlerinin sosyoekonomik özellikleri

Araştırma kapsamında yer alan tarımsal üretici örgütlerinin %49.2’si tarımsal üretici birlikleri, %50.8’i ise tarımsal kalkınma kooperatiflerinden oluşmaktadır. Tarımsal üretici örgütleri faaliyet gösterdikleri üretim kollarına göre incelendiğinde; tarımsal üretici örgütlerinin yarısından fazlası süt üretimi (%59.3), meyvecilik (%13.6) ve hayvan ıslahı (%5.1) alanında faaliyet göstermektedirler. Bu durum, hayvansal üretimde daha kolay örgütlenilme olanağı, bitkisel üretimdeki hal aracıları ile pazarlama imkânının, hayvansal ürünlerin pazarlanmasında olmaması ve süt ürünlerinin kolay taşınabilmesi ile açıklanabilir. Diğer bir etken ise, üreticiler için örgütlenme denildiğinde bunun sadece süt üretiminde olacağını yerleşmiş bir fikir olmasıdır.

Tarımsal üretici örgütleri bazı sosyoekonomik değişkenler açısından karşılaştırılmıştır (Çizelge 1). Tarımsal üretici örgütlerinin üye sayılarındaki değişimlerin tespit edilmesi geleceğe yönelik politikaların oluşturulması açısından önem taşımaktadır. Başarılı tarımsal üretici örgütlerinin ortalama üye sayısının başarısız olanlardan daha fazla olduğu saptanmıştır ve bu fark istatistik açıdan anlamlı bulunmuştur.

İncelenen tarımsal üretici örgütlerinin sadece %42.4’ünün personel istihdam ettiği belirlenmiştir. Başarılı ve başarısız örgütler istihdam edilen personel açısından değerlendirildiğinde, başarılı örgütlerin ortalama personel istihdamı başarısız olanlara göre daha fazla olduğu saptanmıştır ($P < 0.05$). Benzer şekilde, tarımsal üretici birliklerinin tarımsal kalkınma kooperatiflerinden daha fazla sayıda personel istihdam ettiği belirlenmiştir. Bu durum, bazı tarımsal desteklerin üretici birlikleri aracılığıyla verilmesi ve üretici birliklerine danışman istihdamının teşvik edilmesi ile açıklanabilir.

Değişkenler		Başarılı T.Ü.Ö.*	Başarısız T.Ü.Ö	p
Üye sayısı (ortalama)		362	223	0.044*
İstihdam edilen personel sayısı (ortalama)		3.7	2.3	0.036*
Üyelerin mali yükümlülüklerini yerine getirme oranı (%)		81.7	33.5	0.000*
Üye sayısında yıllara göre değişim (%)	Değişmedi	25	59.0	0.006*
	Azaldı	20	23.1	
	Arttı	55	17.9	
Üyeler ile haberleşme şekli (%)	Yüz yüze	20	17.9	0.019*
	Telefon	40	71.8	
	SMS Sistemi	40	10.3	
Yönetim ve organizasyon konusunda eğitim alma durumu (%)	Evet	54.2	14.3	0.001*
	Hayır	45.8	85.7	
	İlkokul	41.7	37.1	
Yöneticinin eğitim düzeyi (%)	Ortaokul	20.8	17.1	0.816
	Lise ve üzeri	37.5	45.7	
Daha önce başka bir kurumda yöneticilik tecrübesi (%)	Evet	29.2	42.9	0.285
	Hayır	70.8	57.1	
	İhtiyaç duyuldu	75	48.6	
T.Ü.Ö kurulma fikri nasıl doğdu? (%)	Bazı kuruluşların teşviki	25	51.4	0.038*

* Tarımsal üretici örgütü

Tarımsal üretici örgütlerinin gelirlerinin büyük bölümünü üyelerinin mali yükümlülükleri (aidat, ortaklık payı vb.) oluşturmaktadır. Araştırma alanındaki başarılı örgütlerin üyelerinin mali yükümlülüklerini yerine getirme oranı başarısız olanlara göre daha yüksektir ($P<0.000$). Bu durum başarısız örgütlerin başarısız olmasında etkili faktörlerden birisi olarak kabul edilebilir.

İncelenen tarımsal üretici örgütlerinin üye sayılarındaki değişim istatistiki açıdan önemli bulunmuştur ($P<0.05$). Buna göre başarılı örgütlerin üye sayısı artma eğiliminde iken başarısız örgütlerin üye sayılarının değişmediği tespit edilmiştir. Başarılı örgütler üyeleri ile iletişim kurmada yeni iletişim teknolojilerini kullanırken başarısız örgütlerin genellikle telefon ve yüz yüze görüşme tekniklerini kullandıkları tespit edilmiştir ($P<0.05$).

Başarılı tarımsal üretici örgütlerinin yöneticilerinin eğitim düzeyleri ($P>0.05$) ve daha önce başka bir kurumda yöneticilik deneyimleri ($P>0.05$) ile başarısız örgütlerin yöneticilerinin bu özellikleri arasında bir farklılık bulunmamaktadır. Ancak yönetim ve organizasyon konusunda eğitim alan yöneticilerin oranı başarılı örgütlerde daha fazla olduğu görülmektedir ($P<0.05$).

Tarımsal üretici örgütünün kurulma fikri ile tarımsal örgütün türü arasında istatistiki olarak bir anlamlılık bulunmazken ($P>0.05$); örgütün başarısı ile örgütün kurulma fikri arasındaki farklılık istatistiki açıdan anlamlı bulunmuştur ($P<0.05$). Buna göre, ihtiyaç duyulmasından dolayı kurulan örgütler, bazı kurum/kuruluşların tavsiyesi ve yönlendirmesi ile kurulan örgütlerden daha başarılı olduğu söylenebilir.

İncelenen tarımsal kalkınma kooperatiflerinin ancak %23.3'ü üyelerine kâr payı dağıtmaktadır. Geri kalan tarımsal kalkınma kooperatiflerinin büyük

çoğunluğunun zarar ettiği ve mali yükümlülüklerini yerine getiremediği için kapanma aşamasında olduğu tespit edilmiştir. Tarımsal kalkınma kooperatiflerinin mali başarısızlığının nedenleri arasında üyelerin mali yükümlülüklerini yerine getirme konusundaki isteksizlikleri sayılabilir. İncelenen tarımsal örgütlerin üyelerinin ancak %57.6'sının mali yükümlülüklerini düzenli olarak yerine getirdikleri tespit edilmiştir. Üyelerin mali yükümlülüklerini yerine getirememe sebepleri arasında ekonomik durumlarının yıllık aidat ödeyecek kadar iyi olmaması ve öncelikle tarımsal örgütün kendilerine maddi getiri sağlaması beklentisi sayılabilir.

3.2. Tarımsal üretici örgütleri arasındaki işbirliği ve sosyal ağlar

Araştırma alanındaki tarımsal üretici örgütleri arasındaki işbirliği düzeyleri araştırılmış ve bu iş birliği düzeylerinin tarımsal üretici örgütlerinin başarısına etkisi sorgulanmıştır. Başarılı tarımsal üretici örgütlerinin işbirliği düzeyleri "dayanışma" (%33.3) ve "koordinasyon" (%37.5) seviyesinde, %12.5'nin ise en üst seviye olan "işbirliği" seviyesinde gerçekleştiği saptanmıştır. Buna karşın başarısız örgütlerin işbirliği düzeyleri ise çoğunlukla "dayanışma" (%51.4) ve "koordinasyon" (%28.6) seviyesinde olduğu belirlenmiştir (Çizelge 2). Başarılı örgütlerin belirledikleri hedefleri gerçekleştirmek için başarısız olanlara göre daha yüksek düzeyde birlikte hareket ettikleri çıkarımı yapılabilir. Başarısız örgütlerin yarısından fazlasının diğer örgütlerle sadece bilgi alışverişinde buldukları, %28.6'sı ise bilgi alışverişinin yanı sıra kaynakları da paylaştığı görülmektedir. Tarımsal üretici örgütlerinin başarı durumları ile işbirliği düzeyleri arasında pozitif yönlü

orta derecede ($r=0.41$; $P<0.05$) bir ilişki bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile başarılı örgütler, başarısız olanlara göre daha yüksek düzeyde işbirliği yapmaktadırlar.

Çizelge 2. Tarımsal üretici örgütleri arasındaki işbirliği düzeyleri

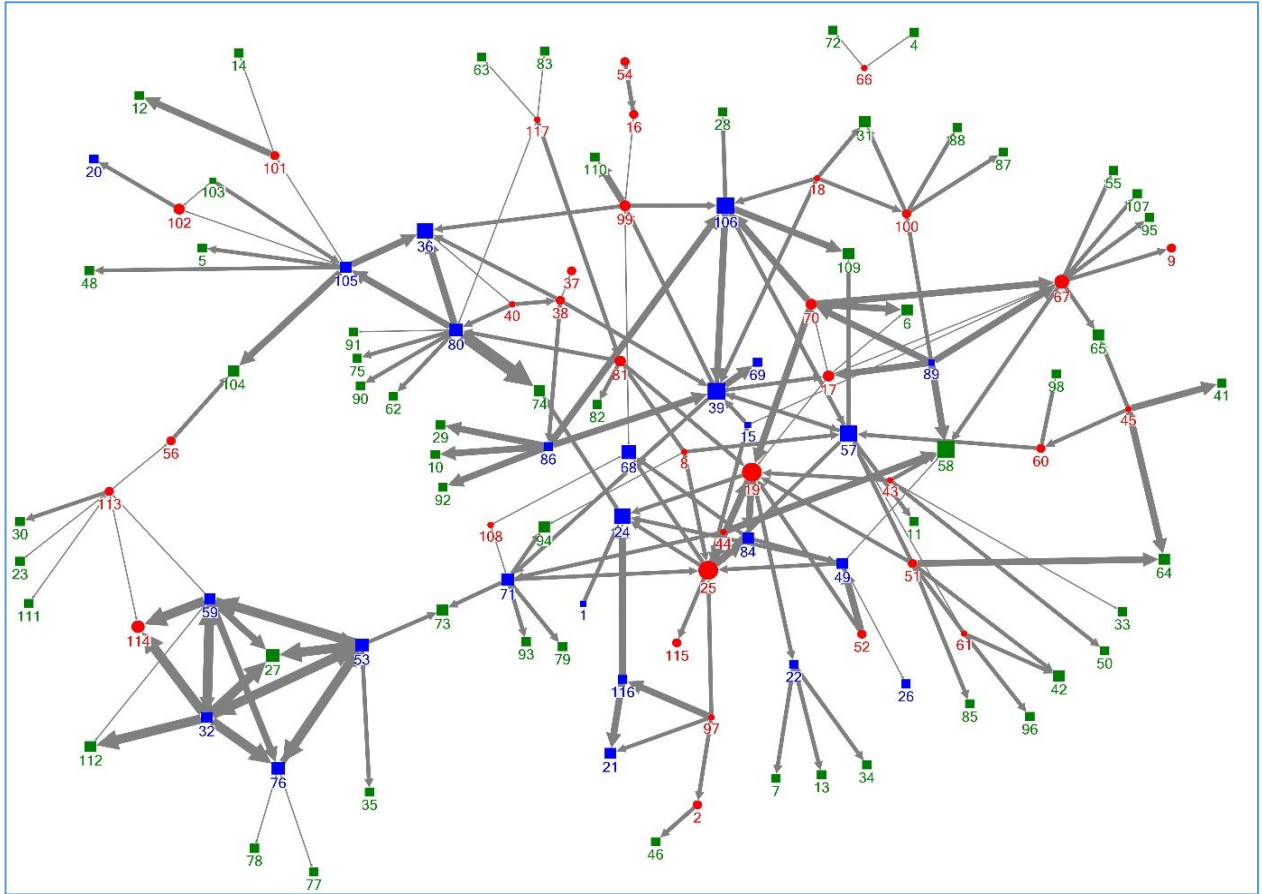
İşbirliği düzeyi	Tarımsal üretici örgütlerinin başarı durumu	
	Başarılı (%)	Başarısız (%)
0 (İlişki yok)	4.2	11.4
1 (Ağ oluşturma)	0.0	8.6
2 (Dayanışma)	33.3	51.4
3 (Koordinasyon)	37.5	28.6
4 (Koalisyon)	12.5	0.0
5 (İşbirliği)	12.5	0.0
Toplam	100	100

Tarımsal üretici örgütleri arasındaki ilişkiler ve işbirlikleri bir ağ olarak düşünülmüş ve bu ağ; sosyal ağ analizi ile incelenmiştir (Şekil 1).

Şekil 1'de gösterilen tarımsal üretici örgütlerinin işbirliği ağında toplam 117 adet örgüt ve kurum/kuruluş

bulunmaktadır. Bu ağdaki aktörlerin sayısının fazla olması, tarımsal üretici örgütlerinin diğer örgütlerle de iletişim halinde olduklarının bir göstergesidir. Bir sosyal ağdaki aktörlerin birbirleri ile iletişiminin derecesini gösteren yoğunluk ölçüsü bu ağ için 0.065 olarak tespit edilmiştir. Eş deyişle bu ağ düşük yoğunluklu bir ağdır denilebilir. Bu ağda tarımsal üretici örgütleri, kurabilecekleri iletişimin ancak %6.5'ini kurabilmektedirler. Ağda kurulan 182 ilişkinin %12.8'i karşılıklı, diğer ilişkiler tekil ilişki olarak kurulmuş durumdadır. Ağda her tarımsal örgüt ortalama 1.6 (derece merkeziliği) adet başka örgütler ile iletişim kurmaktadır.

Başarılı tarımsal üretici örgütlerinin kendi aralarında gruplar oluşturdukları görülmektedir. Örneğin, (53), (32), (59) ve (76) numaralı tarımsal üretici örgütleri aynı coğrafi bölgede bulunmaktadır. Bu örgütler üyeleri tarafından üretilen inek sütünü toplamaktadırlar. Toplanan sütlerin pazarlanmasında tam bir işbirliği yaparak ortak pazarlama yapmaktadırlar. Bölgede, toplanan bu sütleri işleyen tek bir süt ürünleri tesisi bulunmaktadır. Bu tesis daha çok miktarda sütü daha az kişi ile muhatap olarak alma şansına sahip olmaktadır.

Şekil 1. Tarımsal üretici örgütleri arasındaki işbirliği ağı

Aynı zamanda bu örgütler topladıkları sütleri birlikte pazarladıkları için hem pazarlama masraflarını

düşürebilmekte hem de fiyatların düşmesine engel olabilmektedir. Dolayısı ile hem örgütler hem de üyeleri daha fazla kazanırken süt ürünleri tesisi de süt tedarikinde istikrara kavuşmaktadır. Benzer şekilde (80), (36) ve (105) numaralı tarımsal üretici örgütleri organik fındık üretimi konusunda faaliyet göstermektedirler. Bu örgütler üyelerine ucuz girdi teminin yanı sıra ürün satışında da işbirliği yapmaktadırlar. Bu örgütlerden herhangi birisi ürün satışı konusunda yeterli miktarda ürün temin edemediği durumlarda ihtiyacı olan ürünü işbirliği yaptığı diğer örgütlerden temin edebilmektedir. Böylece istenilen ürün miktarına ulaşmakta, ürün yetersizliği nedeniyle karşılaştığı sorunları aşabilmektedir.

Başarılı tarımsal üretici örgütleri ağdaki gruplar arasındaki iletişimi sağlamaktadırlar. Şekil 1'de (105), (106), (53), (71), (39), (57), (80) ve (36) numaralı tarımsal üretici örgütleri ağdaki grupları birbirine bağlayarak köprü görevi görmektedirler. Aydoğan ve Demiryürek (2013), üretici örgütlerinin; organik fındık yetiştiricileri ağında üreticilerin temel bilgi kaynaklarından birisi olduğunu ve bu örgütlerin ağdaki gruplar arasında iletişimi kontrol ettiğini tespit etmişlerdir. Bu durum, tarımsal yeniliklerin yayılması ve bilgi akışının örgütler ve üreticiler arasında yayılmasında hızlandırıcı bir özellik olarak da kullanılabilir. Başarılı tarımsal üretici örgütlerinin il dışındaki ilişki sayıları daha fazladır.

Tarımsal örgütlerin başarı durumları ile diğer örgütlerle olan ilişki sayıları arasında pozitif yönlü ve orta derecede ($r=0.42$; $P<0.001$) bir ilişki olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak, tarımsal üretici örgütleri arasındaki işbirliği düzeyleri ve ilişki sayıları arttıkça, tarımsal üretici örgütlerinin başarılı olma durumu da artmaktadır.

4. Sonuç

Bu çalışmada tarımsal üretici örgütleri arasındaki işbirliği ve işbirliği düzeylerinin tarımsal örgütün başarısına etkisi araştırılmıştır. Örgütler arasındaki işbirliği; bilginin ve kaynakların paylaşılması, ortak girdi temini ve ortak pazarlama konularını içermektedir. Tanımından da anlaşılacağı üzere tarımsal üretici örgütleri; üyelerine avantaj sağlamak amacıyla birlikte hareket etmek üzere kurulan organizasyonlardır. Yedi kooperatifçilik ilkesinden birisi de kooperatiflerin bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde işbirliği yapılmasıdır. Ancak gerek alan çalışmasından elde edilen verilere göre gerekse de literatürdeki diğer çalışmaların incelenmesinde tarımsal üretici örgütlerinin diğer örgütlerle yeterince işbirliği yapmadıklarını göstermektedir. Çalışmada işbirliği düzeyi yüksek olan tarımsal üretici örgütlerinin büyük çoğunluğunun başarılı grupta yer aldığı tespit edilmiştir. Başka bir deyişle tarımsal üretici örgütlerinin başarısı yaptıkları işbirliklerinin düzeyleri ile doğrudan ilişkilidir.

Tarımsal üretici örgütleri dikey örgütlenme modelinin yanı sıra, aynı coğrafi bölgedeki diğer

tarımsal örgütlerle de işbirliğini geliştirmelidirler ve bu işbirliği çalışmaları kamu tarafından maddi anlamda da desteklenmelidir. Özellikle, kırsal kalkınma alanında başvuru kamu desteklerinde tarımsal üretici örgütlerine öncelik verilmelidir. Ayrıca tarımsal örgütlerin destekleme başvurularında birlikte hareket etmesi durumunda bu önceliğin oranı daha artırılmalıdır. Diğer bir ifade ile tarımsal üretici örgütleri çiftçileri bir araya getirmelerinin yanı sıra kendi aralarında da örgütlenmeleri desteklenmelidir.

Tarımsal üretici örgütleri işletme masraflarını azaltmak, üretilen ürünlerde bir standardın oluşmasını sağlamak, ucuz girdi temin etmenin yanı sıra üretilen ürünlerin etkin bir şekilde pazarlamasını yapabilmek amacıyla birlikte hareket etmesi örgütlerin devamlılığı ve başarısı açısından önem arz etmektedir. Yeni kurulacak tarımsal üretici örgütleri için, kurulması planlanan coğrafi bölgede bir örgüt ihtiyaç analizinin yapılarak değerlendirilmesi önerilmektedir. Örgütün kurulması için gerekli şartların oluşmadığı durumlarda örgütün kurulmasına izin verilmemelidir. Araştırma bulgularında görüldüğü üzere, üyelerin örgüte karşı mali sorumluluklarını yerine getirmemesi örgütün başarısını etkilemektedir. Bu durumun ortadan kaldırılması için üyelere tarımsal örgütlerin önemi ve devamlılığını sağlayan faktörleri içeren eğitim çalışmaları yapılmalıdır.

Yönetim ve organizasyon konusunda eğitim alan yöneticilerin örgütlerinin daha başarılı olduğu görülmektedir. Gerek kamu gerekse bir kurul tarafından tarımsal örgüt yöneticileri belirli periyodlarla eğitime tabi tutulmalıdır. Yöneticilerin idari ve mali yönetim, organizasyon ve girişimcilik konuları ilgili konularda sertifikalandırılması, bunun teşvik edilmesi ve desteklenmesi örgüt başarısını artıracaktır.

Kaynaklar

- Altunkaya, Z., 2010. Türkiye'deki kooperatiflerin yapısı değişmeli mi?. ABMYO Dergisi, Sayı 17, Ocak- Mart.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., Yıldırım, E., 2004. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı. Sakarya Kitabevi, s: 68-82, Adapazarı.
- Armağan, G., Özden, A., 2008. Türkiye'de süt sığırcılığı işletmelerinin tarımsal yayım ihtiyaçları ve üreticilerin örgütlenme ile ilgili düşünceleri. Türkiye 8. Tarım Ekonomisi Kongresi, Gıda Politikası Cildi: 260-270, 25-27 Haziran, Bursa.
- Aydoğan, M., Demiryürek, K., 2013. Communication networks for organic hazelnut growers in Samsun. Proceedings of the 21st European Seminar on Extension Education (ESEE), Özçatalbaş, O. (ed). 2-6 September 2013 Antalya, Turkey. pp. 45-56.
- Bilgin, N., Taniyıcı, Ş., 2008. Türkiye'de kooperatif ve devlet ilişkilerinin tarihi gelişimi. KMU SEKAD, 15: 140-141.
- Borden, L., Perkins, D., 1999. Assessing your collaboration: A self-evaluation tool. J Extension, 37(2): 67-72.
- Chrislip, D.D., Larson, C.E., 1994. Collaborative leadership: How citizens and civic leaders can make a difference (52-54). Jossey-Bass, San Francisco.
- Copstake, J.G., 1990. The scope for collaboration between

- government and private voluntary organisations in agricultural technology development: the case of Zambia. Network Paper. Agricultural Administration Unit, Overseas Development Institute, 20.
- Çukur, F., 2006. İzmir ilinde sığır eti üretimi ve pazarlaması üzerine bir araştırma. Doktora Tezi. Ege Üni. Fen Bil. Enst. İzmir.
- Everest, B., 2009. Tarımsal ürünlerin pazarlanmasında çiftçi örgütlerinin rolü ve önemi: Çanakkale tarımsal kalkınma kooperatifleri örneği. Yüksek Lisans Tezi. Onsekiz Mart Üni. Fen Bil. Enst., Çanakkale.
- Folke, C., Hahn, T., Olsson, P., Norberg, J., 2005. Adaptive governance of social-ecological systems. *Annual Review of Environment and Resources*, 30: 441-473.
- Frey, B.B., Lohmeier, J.H., Lee, S.W., Tollefson, N., 2006. Measuring collaboration among grant partners. *AM J. EVAL.*, 27(3): 383-392.
- Gazanfer, M.B., 2007. Tam üyelik sürecinde Türkiye ve AB zeytinyağı sektörlerinin karşılaştırmalı analizi. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üni. Fen Bil. Enst. İzmir.
- Günaydın, G., 2007. Tarım ve mühendislik. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Yayın Organı, Sayı: 80/2007, ISSN-1300-0071, s. 25, Ankara.
- Hogue, T., Perkins, D., Clark, R., Bergstrum, A., Slinski, M., 1995. Collaboration framework: Addressing community capacity. Columbus, OH: National Network for Collaboration.
- İnan, İ.H., 1987. Tarım kooperatiflerinin önemi ve Türkiye’de tarım kooperatifleri. *Hasad Dergisi*, 29: 93-94.
- Jarosz, L., 2000. Understanding agri-food networks as social relations. *Agriculture and Human Values*, 17: 279-283.
- Karlı, B., Çelik, Y., 2003. GAP alanındaki tarım kooperatifleri ve diğer çiftçi örgütlerinin bölge kalkınmasındaki etkinliği. TEPGE Yayınları, Yayın No: 97, Ankara.
- Keskin, G., Nazlı, C., Özüdođru, T., 2008. Türkiye yaş meyve sebze de AB ile rekabet edebilir mi? domates alt sektör analizi. Türkiye VIII. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi Bildirileri, Gıda Pazarlaması, 1-12, 25-27 Haziran, Bursa
- Österblom, H., Bodin, Ö., 2012. Global Cooperation among diverse organizations to reduce illegal fishing in the Southern Ocean. *Conservation Biology*, 26(4): 638-648.
- Özdemir, G., Keskin, G., Özüdođru, H., 2011. Türkiye’de ekonomik krizler ve tarımsal kooperatiflerin önemi. *JOTAF*, 8(1): 101-113.
- Saner, G., 1993. İzmir yöresinde pazara yönelik süt sığırcılığı işletmelerinin ekonomik açıdan değerlendirilmesi üzerine bir araştırma. Doktora Tezi. Ege Üni. Fen Bil. Enst., İzmir.
- Spielman, D.J., Davis, K., Negash, M., Ayele, G., 2011. Rural innovation systems and networks: findings from a study of Ethiopian smallholders. *Agric Human Values*, 28(2): 195-212.
- Terin, M., Çelik Ateş, H., 2010. Çiftçilerin örgütlenme düzeyi ve örgütlerden beklentileri üzerine bir araştırma: Van ili örneği, *Ege Üniv. Ziraat Fak. Derg.*, 47(3): 265-274.
- TÜİK, 2015. Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, 2013. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16015> [Ulaşım:10.02.2015]
- Yercan, M., 2007. Türkiye ve Avrupa birliğinde tarımın örgütlenme deseni ve tarımsal kooperatifler. *TEAD*, 13(1): 19-29.
- Yılmaz, İ., Aydoğmuş, F., 2007. Yaş sebze ve meyve üretim pazarlamasında kooperatifler ile üretici birlikleri. Ulusal Kooperatifçilik Sempozyumu, 151, 25-26 Mayıs, Ankara.
- Yılmaz, S., Erdilal, R., Kebabciođlu, T., 2009. Su ürünleri sektöründeki ekonomik organizasyonlardan üretici birlikleri. *AÜZFD*, 22(2): 223-232.
- Yüksel, Ş.E., 2006. Kooperatiflerde Örgüt Kültürü. Yüksek Lisans Tezi (basılmamış), Atılım Üni. Sos. Bil. Ens., Ankara.